

A negyvennyolcas Európa szeptembere

Az „ifjú Európa” rohanva habzsolta erőit, nyolchónapos korában már kiütköztek ráncai, „a népek tavasza” alig szökkent a nyárba, máris őszbe hajlott, aggasztó pontossággal tartva lépést az évszakok rendjével. Negyvennyolc szeptemberében a forradalom tüzei halványan pislogtak, csak néhol nyujtózott a felkelés lángja. A nyitány színhelyén csapódott össze először a függöny: az olasz félsziget a júliusi custozzai vereség után letűnt a forradalom színpadáról, Radetzky augusztusban bevonult Milánóba, csak a velencei köztársaság büszkélkedett függetlenségével. A francia forradalmat, amely februártól szórta a szabadság fényét Európára, leverte a „júliusi mészáros”: Cavaignac. Páris szeptemberben már Bonaparte Lajost választotta egyik képviselőjévé. A berlini felkelés kirobbanása napjaiban kiegyezett a királlyal: a polgárság egyességet kötött IV. Frigyes Vilmosmal s csak a frankfurti német nemzetgyűlés liberális ügyvédjei és bürokratái „bolyongtak” tétován „az álom szellős tartományában.” A bécsi polgár rendre vágyott és ennek érdekében, saját fegyvereseivel, vérfürdőt rendezett a munkásság soraiban. Kitört az osztályharc a polgárság és a proletariátus között, az ellenforradalmi kamarilla készült a végső leszámolásra. A csehek az ötnapos prágai csata után az ellenforradalom táborához csatlakoztak és szeptemberben már szembefordultak a magyar kormány küldöttségével. Anglia az „alkotmányos monarchia pajzsának védelme alatt” áprilisban megfojtotta az angol forradalmi mozgalmat: a chartizmust és hidegen szemlélte a fejleményeket. De Magyarországon szeptember lett a fordulat hónapja: Kossuth és a radikálisok határozottan balra álltak s míg Európa csendesedett, a magyar nép szakított a fontolgtatók politikájával, a törvényesség fárasztó hangoztatásával. Kossuth szavára fegyverbe szállt és forradalomba lendült.

*

Európa forradalmárai Párisra tekintettek. Ott a nagy forradalom után kényelmet és bőséget élvező burzsoák elégtelenségére támaszkodó polgárkirály ellenzéke nem boldogult a parlamentben. Küzdelmei megrekedtek: Elhatározták, hogy bankettel üli meg a reformmozgalmak kudarcát. A kormány megtiltotta a tüntetőösszejövetelt. A változásokról csacsogó polgárság megsértődött, a diákság különben is lázadózott, a munkásság nyomorgott. Ilyen külső okok idézték fel a párisi munkásfelkelést, de rövidesen kiderült: valójában a nagypolgárság és a kispolgárság köztársasági érzelmű rétege szövetekezett a királpárti burzsoáziával a munkásság ellen. Már februárban érzékeltette a mély ellen-

tétet a zászlóügy: a forradalom második napján vörös lobogó röppent a barrikádokra. A felborított fiáker függönyéből hasított vörös zászló társai torlaszról-torlaszra, házról-házra hirdették a proletariátus céljait. Az ideiglenes kormány köztársaságot hirdetett, de nem akart demokratikus és szocialista államberendezést.

A vörös zászló mégis makacsul visszatért, mire hivatalos rendelet tiltotta el a forradalom zászlajának használatát azzal az engedménnyel, hogy a kormány tagjai és a köztisztviselők az „összetartás jeleként s egyben a hála kifejezéséül” piros szalagot viselnek...

Az ideiglenes kormány torlaszharcokban, a megvetett polgárkirályság romjaiból született, de a minisztériumban a forradalmat csak a szocialista Louis Blanc és a munkás Albert képviselte. Lamartine külügyminiszter a társadalmi átalakulás folytatásától rettegő polgárság kifejezője maradt. A kormány alkotásai híven tükrözték az ellentétes osztályok felfogását és érdekeit. Eltörölték a nemességet és a gyarmati rab-szolgaságot, de nem tudtak megégyezni a munka jogának kérdésében. Megadták a gyülekezés jogát, a vagyontalan polgár is tagja lehetett a nemzetőrségnek, de nem biztosították a munkások megélhetését.

A munkanélküliség levezetésére felállították a nemzeti munkaműhelyeket. Az alkotás ismét balul sikerült: a munkaműhelyek alapítását a munkaügyi miniszterre, a szocialisták ellenfelére bízta. A miniszter az intézmény megbuktatására törekedett, hogy a kudarcral bizalmatlanságot ébresszen Louis Blanc iránt. Ugyanekkor felállította a mobil-gárdát, foglalkozás nélküli ifjak és céltalan suhancok szervezetét. A munkások nem sejtették a csapdát: özönlöttek a hangzatos munkaműhelyekbe, amely paródiája lett Louis Blanc tervének, a termelés és fogyasztás együttműködésének. Júniusra száztízezer munkára vágyó, éhes proletár jelentkezett, a miniszter felfegyverezte a munkahelyek népét, abban a reményben, hogy a mozgó-gárdával együtt, elsősorban Louis Blanc és Albert megfélemlítésére, sőt bekerítésére használhatja fel. A százezres tömeggel egyelőre nem tudtak mit kezdeni: felesleges sáncokat és árkokat ásattak a munkásokkal Páris külvárosaiban, kubikos és rakodómunkára vitték a műszerészeket, hivatalnokokat és művészeket. Az elégedetlen munkáshadsereg mégsem szolgálta a kormány homályos céljait: többezren résztvettek a májusi felkelésben, mire hosszas vita után június 21-én kimondták a nemzeti munkaműhelyek felosztatását. A munkásság javarésze az utcára vonult.

Igy kezdődött a júniusi felkelés, melynek munkáshősei megfogadták: „szabadság vagy halál!” A proletárok ellen Cavaignac tábornok vezette az utcai harcokat. A nemzetgyűlés az utolsó pillanatban, félszen békét hirdetett. A felkelők falragaszokon keményen megféleltek:

„A februári barrikádokon, azok az emberek, akiket mi az ideiglenes kormány tagjai címével ruháztunk fel, demokratikus és szociális köztársaságot ígértek nekünk, ígéreteket tettek nekünk és mi bizva szavukban, elhagytuk barrikádjainkat. Azóta négy hónap telt el és ők mit tettek? Megszégték esküjüket, mert nem tartották meg azt, amit ígértek.”

A hivatalos jelentés szerint ezernégyszázhatvan halott maradt Páris utcáin, a torlaszokon, a házak tövében és majdnem tizenkétezer felkelőt cipeltek börtönbe.

Engels a forradalmi Európa döntő csapásának tartotta a júniusi vereséget: „... amikor minden újabb távirat, minden újabb hír egyre világosabban mutatta Európa szeme előtt azt a tényt, hogy ezt a csatát egyrészt a dolgozó nép tömegei, másrészt a párisi lakosság összes többi, a hadsereg által is támogatott osztályai vívják meg, amikor aztán a küzdelem több napon át elhúzódott, mégpedig olyan elkeseredettséggel, ami szinte hallatlan a modern polgárháborúk történetében, de látható eredmény nélkül akár az egyik, akár a másik oldalon, — akkor mindenki előtt világos lett, hogy ez az a nagy döntő ütközet, amely, ha a felkelés győzedelmeskedik, az egész európai szárazföldet új forradalmak hullámcsapásával fogja elárasztani, ha azonban csatát veszít, akkor, legalábbis átmenetileg, az ellenforradalmi kormány feltámadásához fog vezetni.”

Szeptember 22-én Páris másodszorra képviselőjévé választotta a Londonban élő Bonaparte Lajos Napoleon herceget. Franciaország szeptember végére hátat fordított a forradalomnak, a polgár várta tőkéjének és kényelmének új védelmezőjét.

A berlini felkelés megalázta IV. Frigyes Vilmost, de hiába győzött a forradalom, a barrikádepítő diákság és a proletáriátus: a polgárság megalkudott a királlyal. A liberális kormány az áhított német egység megalkotására összehívta az Egyesült Nemzetgyűlést. Frankfurtban megjelentek a németiség összes küldöttei. Engels szerint ódon figurák, ügyvédek és hivatalnokok, akik közszemlére tették impotenciájukat. A „frankfurti locsogók” csillagtávolságban maradtak a német egységtől. Kiszolgálták a porosz udvart és egyetlen német fejedelmecskét sem mertek megfosztani trónjától. Megerősítették a nemesi előjogokat, nem dolgoztak ki alkotmányt, még a törvényhozás megjavítását sem sikerült elérniök. Megrekedt a malmói fegyverszünet megsemmisítésére irányuló szándékuk is. A schleswig-holsteini hercegség dán uralom alatt állott, a felgerjedt német nemzeti érzés magának követelte a testvér államokat. Az ifjúság sereget szervezett és a dánok ellen indult. A porosz király segélycsapatokat küldött: nemzet-

közi ügy lett a hercegségek háborújából. A további bonyodalom megelőzésére IV. Frigyes Vilmos visszalépett: fegyverszünetet kötött Malmöben. A frankfurti nemzetgyűlés tiltakozott a „nemzeti sérelem” miatt. A baloldal leszavazta a kormányt. Hangos zsivaj után a nemzetgyűlés szeptember 16-án visszavonta határozatát és jóváhagyta a német csapatok kivonulását. A liberális locsogók újabb felsülése felkelésre ingerelte a népet. A békés Frankfurt barrikáddal válaszként a „vénaasszonyok gyülekezetének.” A nép összetűzött a katonasággal, megölte a konzervatívok egyik vezérét: Lichnowsky Félix herceget és kísérőjét: Anerswald porosz tábornokot. A forrongást néhány óra múlva lecsillapították. A szeptemberi események megmutatták: a „frankfurti bolondokháza” páratlan gyávaságától hajtván, csak azokat az alapokat állította vissza régi szilárdságukban, amelyeken az „... ellenforradalmi rendszer alapszik.”

A bécsi nép megmozdulásai sikert arattak: márciusban már megbuktatták a vén világfit, Metternich herceget, kivívták a sajtószabadságot, alkotmányt szereztek és felállították a Nemzeti Gárdát. Májusban megkapták az egykamrás törvényhozást, az általános választójogot. Következett volna a társadalom átalakítása, a szociális forradalom. A polgár azonban torkig telítődött nyugtalansággal, féltette üzleteit, csendre vágyott. Várta az Innsbruckba „szöktetett” udvar visszatérését és nem figyelt arra, hogy márciusi szövetségese, a munkás, nyomorba süllyedt. Schwarzer munkaügyi miniszter a munkáskérdés legegyszerűbb megoldásának a bérek csökkentését, a munkanélküli segély megvonását tartotta. Bejelentette, hogy a munkásasszonyok és gyerekek húsz és tizenkét krajcáros bérét tizenöt-tíz krajcára csökkenti. A munkások tiltakoztak. A miniszter szinte évődve tárgyalt a proletáriátus megbízottjaival: sűrűn hivatkozott a „júniusi mérszárosra.” A munkásság tüntetéssel felelt. A rendőrség beavatkozott és közbelépett a belvárosi nemzeti gárda, a nagypolgárok őrsége. A munkások segítséget kaptak a külvárosokból: megindult a harc. A csata a Práterban zajlott le, a fegyvertelen proletárok súlyos vérvesztésével. A burzsoá vérrel könnyített felhalmozott dühén. A präteri ütközetben szakított a polgárság elárult fegyvertársával, a munkássággal. Az osztrák fővárost októberben már csupán a munkásság, a kispolgárság és a néphez hű katonaság védte.

Az augusztus-végi vérengzés és Bécs ostroma között, a szeptemberi napokban, a magyar események hatottak az osztrák fővárosra.

A prágai felkelést ötnapi utcai harc után semmisítette meg Windischgraetz herceg, a népek önkéntes hóhéra. Az egyetemi diákság és a munkásság vezette a küzdelmet, a polgárság már az első órákban tőkéje árnyékába húzódott. A forradalmi vezérek tájékozatlansága és a császárhű többség kurtára nyesték a diákság és a proletáriátus mozgalmát. A polgárság tartózkodása és Prága elszigeteltsége okozta a gyors vereséget. Windischgraetz kegyetlen győzelme

után a csehek már csupán a birodalmi országgyűlésen jutottak szóhoz: a parlament cseh polgári képviselői nem rokonszenveztek a magyar forradalmi kormánnyal és szeptember 19-én a pesti küldöttség elutasítása mellett szavaztak. Marx véleménye szerint „Németország és Magyarország lévén a forradalom központja, a csehek ellenforradalmi magatartásra kényszerültek.”

Olaszországban már nyáron döntő csatát nyert a Habsburg-ház: Radetzky gróf bevette Milánót. A félsziget forradalmárai nem nyugodtak. Készültek a harc folytatására. Demokraták és radikálisok, egységpártiak és köztársaságiak várták a fordulatot. Garibaldi az osztrák győzelem után sem tette le a fegyvert. Velence, Szent Márk megújult köztársasága, függetlenségének kikiáltásával ingerelte a győzőket. A nemzeti és liberális Németország, a frankfurti nemzetgyűlés, közömbösen szemlélte az olasz szabadságküzdelmet, de a forradalmárok lapja: a „*Neue Rheinische Zeitung*” a legnagyobb figyelemmel követte az itáliai forradalom fejleményeit, győzelmeit és bukásait: „A reakció júniusi párisi győzelme óta Európa legnagyobb eseménye, hogy Radetzky visszafoglalta Milánót. Az osztrák sas kiterjesztette szárnyait a milánói dóm felett és ez nemcsak azt jelenti, hogy egész Olaszországot legyőzte, hanem azt is, hogy megszületett az európai ellenforradalom új súlypontja, — hogy Ausztria feltámadt. Marx és Engels lapja megállapította: az olasz forradalom bukását a polgári osztály tehetetlensége, rosszindulata, politikai árulása okozta, a reakciós osztályokkal szövetkezett polgárság magatartása.

A Habsburgok udvara felocsúdott, a milánói siker megváltoztatta a helyzetet. Az udvari reakció duzzadt önérzettel, a hatalom puffadt göggyével tekintett Európára: olaszokra és poroszokra, franciákra és csehekre, a házibékét vakmerően feldúló megvadult bécsiekre és a „szentesített” törvényekre makacsul hivatkozó magyarokra.

Kossuth kétszázezer ujoncot és negyvenmillió hitelt kért júliusi nagy beszédében az országgyűléstől a „haza megmentésére.” A képviselőház a „lelkedés langoló hevével” megadta a felhatalmazást. Batthyány és Deák a Burgba siettek, hogy a hadi és pénzügyi törvényjavaslat szentesítését kérje a királytól. V. Ferdinánd halogatta a választ, közben a magyar kormány ellen a lázadó Jellachichot visszahelyezte hivatalába. Az udvar nyiltan támogatta a bánt. Utasította a Batthyány-kormányt: lássa el pénzzel a horvátországi császári hadsereget. Az ötlet méltónak bizonyult a kamarillához: a magyarok segítsék legdühödtőbb ellenségüket.

Kossuth látta, hogy a bécsi reakció megsemmisítéssel fenyegeti március minden eredményét. Tudta, hogy a két törvényjavaslat nem kerül a király elé. Nem várt tovább az uralkodó kegyes szentesítésére: ötforintos bankjegyeket bocsátott ki. Kellott a pénz a honvédség szer-

vezésére és a kormány szabad mozgásához. Merész tettével elhagyta az annyi-szor emlegetett törvényes alapot. A forradalom földjére lépett és magával vitte a képviselőházat.

Szeptember 8-án megérkezett a császárvárosba a magyar országgyűlés száztagú küldöttsége, hogy megegyeszen megkíséreljék az ellentétek feloldását. Pázmándy Dénes, a Ház elnöke vezette V. Ferdinánd elé a magyar képviselőket. Határozott hangú beszédben kérte: rendeljék haza a külföldön állomásozó magyar katonaságot a veszélyeztetett határok védelmére, szabaddítsák fel a horvátokat Jellachich katonai zsarnoksága alól, büntessék meg a lázadókat. Szentelje az uralkodó a két törvényjavaslatot és jöjjön Budára országlásra. A Burg félszeg ura papírlapról olvasta fel az udvar által készített választ: mindent megvizsgált, nincs szándékában megsérteni az áprilisi törvényeket, de egészségi állapota miatt nem utazhat a magyar fővárosba. Batthyány a küldöttség-járás idején még Bécsben tartózkodott. A kiegyenlítődést kereső, fontolgató arisztokrata nem értett egyet Kossuth forradalmi tetteivel. Visszatért Pestre és kormányával együtt lemondott. István nádor elfogadta a lemondást és az új miniszterelnök kinevezéséig átvette a kormányzást. A képviselőház szeptember 11-i ülése foglalkozott a válsággal. Ugyanekkor érkezett Pestre Teleki Ádám gróf, tábornok jelentése: Jellachich átlépve a Dráván, betört az országba.

A döntő órákban a forradalmi Magyarország kormány nélkül maradt. Kossuth megértette a fordulat jelentőségét és ismét megragadta az események irányítását. Elszántsága és cselekedetei mögött nemcsak a országgyűlés forradalmi szellemű szárnya állt: jelentkezett a főváros ifjúsága, a pesti utca s feltűntek a debreceni flamingók, a vörös tollasok. A Radikális Kör, a Forradalmi Csarnok, az Egyenlőségi Kör elégedetlenei, a műhelyek munkásai, kézművesek és inasok hangja forrósította a levegőt. A néphangulat érlelte elhatározássá Kossuth szándékát: szakítani az udvarral és az otthoni megalkuvókkal, a bécsi és hazai reakcióval. Bejelentette a tanácstalan képviselőháznak, hogy nem hagyja el helyét:

— Ha a miniszterek lemondtak is, de Szemere Bertalan, ki azon tárcát viszi, mely egyszersmind a közrend és bátorság fenntartását is kezeli, kérelmünkre a konferenciában tett nyilatkozata szerint is kötelességének ismeré — s köszönet neki ezen kötelességéért — bár leteszi a tárcát, melynek gyakorlatában árulással környezteték oly oldalról, honnét támogatást kellene tapasztalni, a miniszteri tollat kezében fogja tartani addig, míg nem lesz törvényes organum, kinek azt általadhassa. És ezen iratot nem contrasignálta senki. Ime én, ki lemondtam hivatalomról, e széket ide, a miniszteri asztal mellé teszem s ráülök s azon erőnél és hatalomnál fogva, melyet nem egyéniségem gyengesége, hanem melyet ne-

Lamberg császári főparancsnok kivégzése a pesti hídon.

kem a törvény nyujt, akarom látni azon embert, ki tagadni merje, hogy itt, azon körben, melyet a törvény a pénzügyminiszterre ruházott, én parancsolok.

Ujból elfoglalta miniszteri székét és javasolta: a nádor mint helytartó, ideiglenes minisztériummal vegye át az ország kormányzását a beteg V. Ferdinánd helyett.

A nádor kérésére Batthyány újra vállalkozott kormányalakításra, abban a reményben, hogy az új minisztériumból kihagyhatja a megalkuvók szemében mind veszélyesebb Kossuthot. Mialatt a nádor és az országgyűlés a kormányválsággal vesződött, a horvát bán csapatai magyar területen jártak. Kossuth a szeptember tizenharmadiki ülésen kemény megtorlást követelt:

— Kinyilatkoztatom, hogy azon nemzet nem fog élni, mely nemzet elvül nem választja azt, hogy aki őt kövel, azt ő mennykövel. A törvényességről tehát általános nézetem, hogy a tirannizmusnak nem ismerem veszélyesebb nemét, mint amely törvény iránti engedelmségre hivatkozva, rontja meg a törvényt és dönti meg az alkotmányt.

Teleki Ádám gróf vonakodott szembe szállni Jellachich csapataival: az ellenség akadálytalanul vonulhatott a Balaton mindkét partján. A tábornok a császárt és a reakciót választotta a szabadság és a nép ellenében. István

nádor vállalkozott az áruló Teleki helyének betöltésére és a táborba ment a fővezérség átvételére.

Közben, — Kossuth indítványára — Deák Ferenc vezetésével küldöttség járt a bécsi országgyűlésen. Közölni akarták, hogy a magyar nemzet az osztrák néppel szeretne megegyezni, nem a közös ellenséggel, az udvarral. Remélték, hogy ráveszik az osztrák parlamentet Jellachich visszahívására. A forradalmárok ujjongva fogadták a magyarokat. A birodalmi képviselőház udvari befolyás alatt álló többsége azonban szóba sem állt a pesti kormány küldöttséivel. A radikálisok zajosan elleneztek a határozatot, amelyet, mint már említettük, a csehek támogattak. A bécsi utca fáklyásmenettel tüntetett a magyarok mellett!

Kossuth szeptember huszonkettedikén a Házban foglalkozott a küldöttség elutasításával:

— ... arról lévén meggyőződve, hogy ha a reakciónak sikerül a mi nyakunkra hágni: kétségtelen, hogy a mi nyakunkról az ausztriai szabadságnak is a nyakára hág, ha ellenben a reakciónak sikerülne az ausztriai szabadságnak nyakára hágni, megkísértené ismét azt, hogy a mi nyakunkra hágjon. Ily körülmények közt azt gondoltam célszerű lesz, hogy szóljunk mint nemzet, a nemzethez, kiknek közös az ügyünk, közös az ellenségünk, és a szabadságnak kincse önállásunk fenntartása mellett szinte közös és mindkettőnké. Elment tehát a küldöttség baráti kezet nyujtani és elmondani — mert sok érdektalálkozás foroghat fenn köztünk a jövőben, — hogy egyenlítsük hát ki barátságosan a dolgokat, mint szabad nemzet egy szabad nemzettel. És ők a küldöttséget nem fogadták. Ha hottentottákhoz küldött volna a nemzet egy ily küldöttséget, barátsággal hajolt volna meg előtte. De a bécsi országgyűlés tette egy impertinens durvaság és szégyén, gyalázat, mely civilizált emberekből álló gyűléshez nem illik.

Engels Bécs ostromával foglalkozva szeméretet vetette a magyar forradalmi kormánynak, hogy októberben nem sietett a szorongatott osztrák nép segítségére. Ugyanakkor elismerte: a Birodalmi Gyűlés vonakodott a magyarok behívásától. Ha szeptember közepén a magyar küldöttség nem ütközik a polgári többség merev viszszaütésébe: talán másként alakul a császár város felkelése. A honvédség bevonul Bécsbe és az esztendő végére nem zúgnak el Európa forradalmi...

A szorongatott katonai helyzetben az országgyűlés végrehajtóhatalmat alakított: a Honvédelmi Bizottmányt, amelynek elnöke Kossuth Lajos, a forradalom megszemélyesítője, a nép vezére lett. Népfelkelést hirdetett és megteremtette a honvédséget — semmiből.

A Tiszához ment, hogy felrázza a parasztságot. Érvélt és lelkesített, fenyegetett és ígért: szolgaság a sorsunk, ha nem mozdulunk, a harc jutalma: szabadság és függetlenség.

— Még a nyomorult féreg sem tűri, ha lábbal tapodják. A magyar nép nem lehet gyávább a féregnél. Aki nem akar hontalan vándor koldussá lenni, akinek a szívében a becsületnek, a hazafiságnak legkisebb szikrája ég, aki nem akarja a szolgaságnak keserves bilincset hordozni, akinek nője, gyermeke van, aki nem akarja apái sírját megfertőztetni, aki nem akarja, hogy gyermekei megátkozzák, aki szabadságot kíván a földön s üdvösséget a másvilágon, az fel fog kelni Isten és a haza nevében, a rablókat, pártütőket semmivé tenni s megbosszulni a hitszegést és Magyarország függetlenségét és a magyar nép törvényes szabadságát megvédeni. Örökkévaló Istennek nevében, ki az igazságot védi és megbünteti az árulást, fegyverre szólítom fel a nemzetet — szegény magyar hazánk megvédésére.

Jellachich közeledett Pesthez. Lét és nemlét kérdése minden perc. Kossuth szeptember huszonegyedikén bejelentette a képviselőházban, hogy újabb toborzó útra indul:

— Én lelkemben fel vagyok indulva azon gondolattól, hogy az ármánynak, az árulásnak nevetséges satyrájának nemzet feletti győzelme csaknem sikerül, vagyis az, hogy negyven-ötvenezer hitvány ember bejön az országba, s úgyszólván kardcsapás nélkül foglalja el a hazát. Én nem érzek magamban annyi erőt, hogy ezt tűrjem. Fél óra múlva — mint a miniszterelnök által kiküldött biztos — de ha nem volnék is kiküldve, azon megbízatásnál fogva, melyet saját érzetem s a haza veszélye nyújt, megyek s kezdem Cegléden felhívni a népet, hogy tömegesen keljen fegyverre. Megyek tovább, faluról-falura és vagy nem látnak Önök többé, vagy látnak, mint utócsapatát azon seregnek, mely maga is képes lesz semmivé tenni azon gyalázatos rablócsordát. Fél óra múlva zászló van kezemben s indulok. Hogy hol kezdem megmondottam, hogy merre fogok menni, nem tudom, de megyek arra, amerre a körülmények, a nép hangulata s lelkesedése fogja adni az irányt.

Somogyi kanászok elfogták Jellachich néhány katonáját. Levelet találtunk náluk. Kiderült, hogy István nádor lemondott, a király nem fogadta el Batthyányi új kormányát. Bárány Vay Zsigmondot nevezte ki miniszterelnökké és teljhatalmú királyi biztost küldött Magyarországra: Lamberg Ferenc gróf altábornagyot. Madarászék diktatúráról tartottak és szeptember huszonegyedikén visszahívták Ceglédről Kossuthot.

A honvédelmi bizottmány elnöke nemzetőri egyenruhában, fegyveresen jelent meg a képviselőházban. Megállapította, hogy Lamberg kinevezése a magyar alkotmány eltörlését jelenti, az országot az örökös tartományokba szeretnék olvasztani. Javaslatára a ház kimondta: eltiltják az altábornagyot a főparancsnokság átvételétől, a honvédség nem engedelmeskedhet a Burg megbízottjának. Másnap a forradalmi tömeg a Lánchídon megölte a teljhatalmú királyi biztost. A következő napon a bán serege megütközött a honvédséggel a fejérmegyei Sukorónál, Jellachich győzelme esetén megnyílt az út a főváros felé, az ifjú honvédség azonban visszaverte a horvátokat. A bán fegyverszünetet kért és megvert seregével nyugat felé lopakodott.

Október első napjaiban harmadszorra kelt fel a bécsi nép. Az Akadémiai Légión és a Nemzeti Gárda tiltakozott, hogy erősítést küldjenek a horvát bánnak a magyarok ellen. Az egyetemi ifjúság lámpavasra húzta gróf Latour hadügyminisztert és készült a védelemre. Petőfi Debrecenből üdvözölte az izmosodó forradalmat:

Lamberg szívében kés, Latour nyakán
Kötél, s utánok több is jön talán,
Hatalmas kezdesz lenni végre, nép!
Ez mind igen jó, mind valóban szép,
De még ezzel nem tettetek sokat —
Akasszátok fel a királyokat!

*

A száz évvel ezelőtti szeptember a magyar negyvennyolc történelmének március utáni nagy vízválasztója. A fordulat hónapja. Kossuth ezekben a napokban nőtt nemzete fölé és vezette népét a függetlenségi harc és a társadalmi átalakulás új korszakába.

